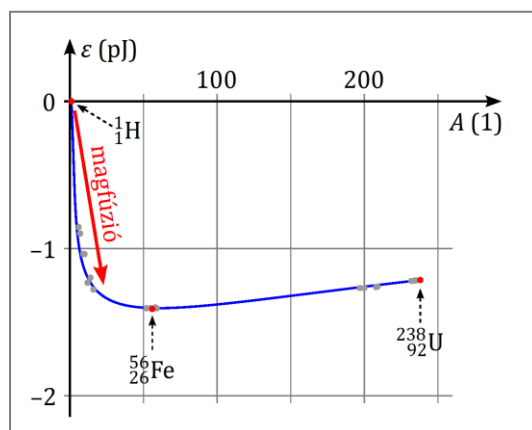

◀	<i>Tartalom</i>	<i>Fogalmak</i>	<i>Törvények</i>	<i>Képletek</i>	<i>Lexikon</i>	▶
---	-----------------	-----------------	------------------	-----------------	----------------	---

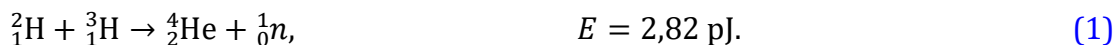
Magfúzió

Magfúziónak nevezzük az olyan magreakciót, amelyben két könnyű atommag egyetlen maggá egyesül. Korábban, *Az erős kölcsönhatás. Az atommag kötési energiája* című fejezetben láttuk, hogy a vasnál könnyebb magokban a tömegszám növekedése az egy nukleonra jutó kötési energia csökkenésével jár együtt. Emiatt a fúzióval létrejövő atommag energiája kisebb,

mint a két különálló mag összenergiája volt, tehát a rendszer a fúzió során alacsonyabb energiájú állapotba kerül. A felszabaduló energia nagy része a folyamatban keletkező elemi részecskék mozgási energiájaként jelenik meg, de mindez a sorozatos ütközések következtében végül is a környezet belső energiáját növeli.

Egy lehetséges magfúzió egyenlete és a folyamatban felszabaduló energia nagysága:

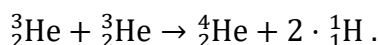
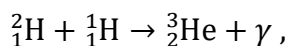
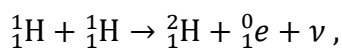
Látható, hogy a fúzió során felszabaduló energia kisebb a 235-ös uránizotóp hasadásakor felszabaduló 32 pJ energiánál, de a fúziónál lényegesen kisebb tömegű nukleáris üzemanyagra van szükség. (Ebben a fúzióban 5 nukleon vesz részt, a hasadásban 235. A hasadásban tehát 47-szer nagyobb tömegű anyag vesz részt, a felszabaduló energia azonban csupán 11-szer nagyobb.)

A fúzió létrejöttét gátolja, hogy az atommagoknak a magerők hatótávolságán belülre (egymástól $\sim 10^{-15}$ m-nél közelebbre) kell kerülni. Ez csak akkor lehetséges, ha elegendően nagy mozgási energiájuk van ahhoz, hogy legyőzzék a pozitív töltésükből adódó elektrosztatikus taszítóerőt.

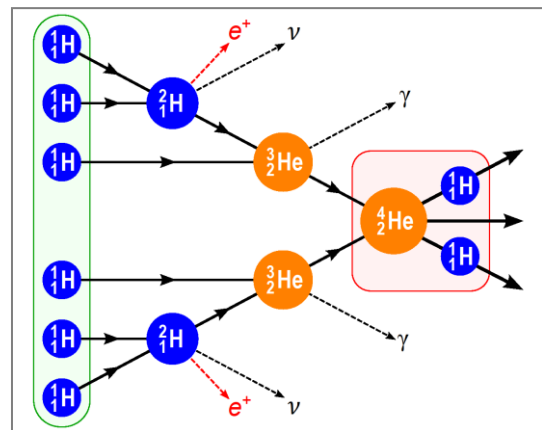
Elektromos mezővel felgyorsított atommagok segítségével ilyen reakciókat létre lehet hozni. Az ilyen reakciók azonban az atommagok kis mérete miatt ritkák, ezért sok részecskét feleslegesen kell felgyorsítani.

A fúzióhoz szükséges sebesség a hőmérséklet növelésével is elérhető, a magasabb hőmérsékletű anyagban ugyanis nagyobb sebességű a hőmozgás. A számítások azt mutatják, hogy a magfúzióhoz 10–100 millió °C körüli hőmérsékletre kell a kiindulási anyagot hevíteni. Az így megvalósuló fúziót *termonukleáris reakciónak* nevezik.

A Nap energiatermelése a hidrogén termonukleáris fúzióján alapul. A Nap felszíne „csak” 5500 °C-os, de a belsejében a hőmérséklet eléri a 15 millió °C-ot. Ez a rendkívül magas hőmérséklet, és a Nap belsejében uralkodó $2 \cdot 10^{15}$ Pa nyomás elegendő a Nap anyagának jelentős részét kitevő hidrogén fúziójához. Négy hidrogénmagból azonban egyetlen lépésben nem képződhet egy héliummag, mert a négy atommag egyszerre nem képes összeütközni. A tényleges folyamat több lépésben, két-két atommag fúziójával megy végbe. A Nap folyamatos energiatermelése a következő fúziós reakciókon alapul:

A teljes folyamatban *négy hidrogénmagból képződik egy héliummag*, mert a kiinduláskor meglévő hat hidrogénmagból kettő lényegében változás nélkül kerül ki a reakciósorozatból.

A *hidrogénbomba* szintén termonukleáris fúzióval működik. A fúzió létrejöttéhez szükséges magas hőmérsékletet egy atombomba felrobbantásával állítják elő. Az első kísérleti hidrogénbombában trícium és deutérium fúzióját valósították meg. A folyamat a már látott (1) egyenlettel írható le. Létrehoztak más kiindulási anyagokkal működő fúziós bombát is, ezek „begyűjtéséhez” szintén atombombát használnak.

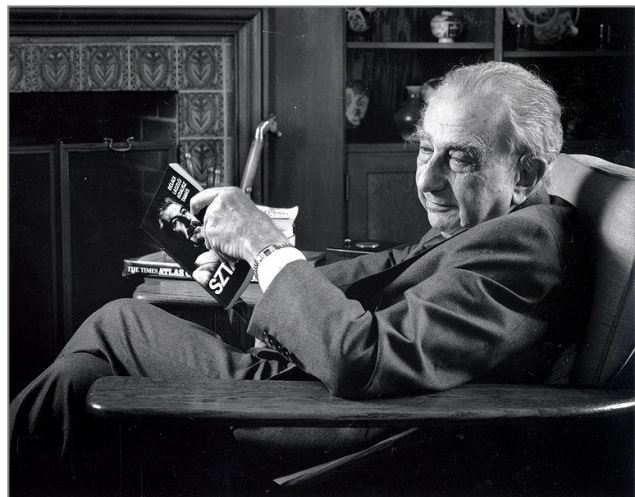
A *szabályozott termonukleáris reakció* huzamosabb ideig történő megvalósítása számos nehézségbe ütközik. A több tízmillió fokos hőmérsékletet egyetlen reaktortartály sem bírja ki. A kutatások évtizedek óta folynak, jelenleg az a lehetőség tűnik legígéretesebbnek, hogy *egy gyűrű alakú tartályban levő, ionizált gázkeverékben (plazmában) hozzanak létre fúziót*. A plazmában gyorsan változó mágneses mezővel áramot lehet indukálni. Az áram hatására a plazma hőmérséklete elérheti a fúzióhoz

szükséges értéket. A forró plazmát a mágneses mező a tartály középvonala mentén tartja, így a tartály nem olvad meg.

Kísérleteznek azzal is, hogy deutérium és trícium szilárd keverékét lézerrel hirtelen (megközelítőleg adiabatikusan) hevítsék fel a szükséges hőmérsékletre. (A deutérium fagyáspontja $-254,6\text{ °C}$, a tríciumé $-252,5\text{ °C}$, ezért előtte ennél alacsonyabb alacsonyabb hőmérsékletre kell őket hűteni.)

Kiegészítések

1. A Napban lejátszódó magfúziós folyamatokat Hans *Bethe* (1906–2005) német származású amerikai fizikus fedezte fel 1938-ban. Ezért az eredményért 1967-ben fizikai Nobel-díjat kapott.

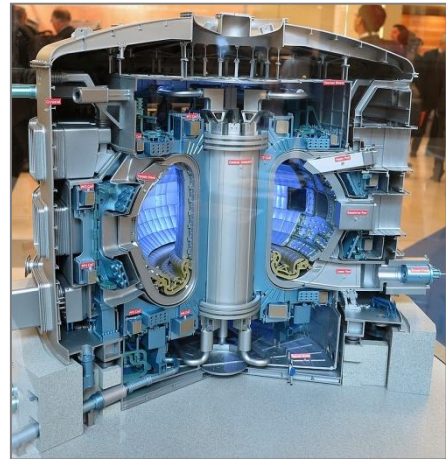

2. A hidrogénbomba kidolgozására *Teller Ede* (1908–2003) 1945-ben tett javaslatot, és tevékenyen részt vett a terv 1951-től történő megvalósításában. Az amerikaiak 1952. november 1-jén, a csendes-óceáni Eniwetok szigetegyüttes egyik korallszigetén robbantották fel az első hidrogénbombát. A felszabaduló energia kb. 700-szor nagyobb volt a Hirosimára dobott bombáénál. A robbanás következtében a teljes sziget eltűnt.
3. A Szovjetunió 1953-ban robbantott először hidrogénbombát. A szovjet atomprogram vezetője Igor Vasziljevics *Kurcsatov* (1903–1960) orosz fizikus volt. Az ő nevét őrzi a 104-es rendszámú transzurán elem, a *kurcsatóvium* (Ku), amelyet 1964-ben állítottak elő szovjet fizikusok.

4. A mágneses tér által stabilizált plazmával működő fúziós reaktortípus neve *tokamak*. A név orosz eredetű, mozaikszó, az első ilyen berendezéseket ugyanis a Szovjetunióban készítették.

A bal oldali képen a *Joint European Torus* (JET) látható. Jelenleg ez a legnagyobb működő tokamak a világon (Culham, Nagy-Britannia). A berendezést az Európai Unió építette és működteti. (Méretét jól érzékelteti a fotó alsó részén, középen álló két ember.)

A Franciaországban világméretű összefogással épülő *International Thermonuclear Experimental Reactor* (ITER) szintén hasonló kísérleti berendezés lesz, de a tervek szerint már több energiát tud termelni, mint amennyi a működtetéséhez szükséges. A jobb oldali képen az épülő ITER makettje látható. (A kép alsó részén itt egy embert ábrázoló bábu érzékelteti a méreteket.)

5. A szabályozott fúziós reakció megvalósítása azért fontos, mert segítségével a környezetet kevésbé szennyező módon lehetne villamos energiát előállítani. A fúziós folyamatban ugyanis nem képződnek hosszú felezési idejű radioaktív anyagok, és a keletkező hélium kémiaiilag tökéletesen semleges. További érv, hogy a tüzelőanyag- és uránkészletek is korlátozottak, hidrogén viszont gyakorlatilag korlátlan mennyiségben rendelkezésre áll tengervíz formájában.

Képek jegyzéke

	A magfúzió során felszabaduló energia magyarázata © http://www.fizikakonyv.hu/rajzok/0720.svg
	A Napban lezajló magfúzió vázlatja © http://www.fizikakonyv.hu/rajzok/0721.svg
	Bethe arcképe W https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hans_Bethe.jpg
	Teller Ede arcképe W https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edward_Teller_(later_years).jpg
	A Joint European Torus (JET) tokamak (Culham, Nagy-Britannia) W https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_JET_magnetic_fusion_experiment_in_1991.jpg
	Az ITER makettje W https://commons.wikimedia.org/wiki/File:ITER_Exhibit_(01810402)_(12219071813)_(cropped).jpg

Jelmagyarázat:

© **Jogvédtett anyag**, felhasználása csak a szerző (és az egyéb jogtulajdonosok) írásos engedélyével.

W A *Wikimedia Commons*-ból származó kép, felhasználása az eredeti kép leírásának megfelelően.